GOSPODARKA · ANALIZA

KEYNES CZY KALECKI – KTO BYŁ PIERWSZY? O NASZYM NAJSŁYNNIEJSZYM EKONOMIŚCIE

Rafał Łętocha · 12 stycznia 2026

Nie licząc Kopernika, Michał Kalecki to polski ekonomista cieszący się największą estymą na świecie.

Michał Kalecki to prawdopodobnie cieszący się największą estymą na świecie ekonomista pochodzący z naszego kraju, jeśli wyłączymy z tego grona Mikołaja Kopernika. Postrzegany jako przedstawiciel keynesizmu, wypracował jednak własne, oryginalne koncepcje, nie będąc li tylko osobą rozwijającą myśl Johna Maynarda Keynesa, a tym bardziej jego epigonem.

W listopadzie bieżącego roku nakładem Wydawnictwa Heterodox ukazał się wybór esejów Michała Kaleckiego pt. *Polityczne aspekty pełnego zatrudnienia*. Wydaje się to doskonałą okazją, by przypomnieć sylwetkę i poglądy tego chyba najbardziej znanego poza granicami naszego kraju polskiego ekonomisty.

Zmiana paradygmatu

Wiek XIX pozostawał niewątpliwie pod znakiem liberalizmu, koncepcje takie zostają niejako zawieszone w czasach I wojny światowej, w warunkach gospodarki wojennej. Uważano jednak to za rozwiązanie nadzwyczajne, przejściowe, związane z toczącą się wojną. Po 1918 r. podjęto więc próbę powrotu do tych liberalnych zasad w gospodarce, co okazało się trudne w związku z olbrzymimi zniszczeniami wojennymi, masowym bezrobociem, rosnącą inflacją oraz napięciami społecznymi, które z tym wszystkim były związane.

W 1929 r. doszło do spektakularnego załamania gospodarki znanego pod nazwą wielkiego kryzysu gospodarczego. Wydarzenie to niewątpliwie przyczyniło się do zrewidowania poglądów na temat roli państwa w życiu społeczno-gospodarczym i uwypukliło znaczenie jego szerszego włączania się w tę sferę. Wielki kryzys zachwiał wiarą w niezawodność mechanizmu rynkowego, zanegował tezę o naturalnej skłonności gospodarki rynkowej do osiągania równowagi przy pełnym zatrudnieniu czynników produkcji, w tym pracy. Wystąpiły zjawiska, z którymi mechanizm rynkowy nie mógł sobie poradzić. Zaczęto więc stosować politykę interwencjonizmu państwowego, stopniowo dokonywała się etatyzacja poszczególnych gospodarek narodowych. Coraz mocniej zaczęto podkreślać, że państwo ma pewne obowiązki w sferze gospodarczej.

Potrzebna była jednak teoria ekonomiczna, która tę ingerencję uzasadni. Za twórcę takowej uchodzi angielski ekonomista John Maynard Keynes, którego wyobraźnia naukowa, jak pisze Robert Skidelsky w

książce *Keynes. Powrót mistrza*, została silnie pobudzona przez wspomniane wydarzenia. Wielki kryzys kosztował go zresztą fortunę, ale przede wszystkim „zmienił jego filozofię inwestowania. Zmienił także jego filozofię gospodarczą i wyostrzył moralną krytykę kapitalizmu. Keynes na dobre porzucił przekonanie, że rynki automatycznie regulują się same. Nastąpiła u niego godna odnotowania zmiana perspektywy moralnej – zaczął przykładać więcej uwagi do powinności, mniej do efektywności".

Odrzucając liberalne tezy o niezawodności rynku oraz o nieingerencji państwa w sferę gospodarczą, Keynes pisał w *Ogólnej teorii zatrudnienia, procentu i pieniądza*, że „jej milczące założenia są spełnione tylko w rzadkich wypadkach albo nigdy, wskutek czego nie może ona rozwiązać zagadnień gospodarczych dzisiejszego świata".

Próbując wyjaśnić przyczyny wielkiego kryzysu gospodarczego w pracy *Teoria pieniądza* z 1930 r., wskazywał, że kiedy oszczędności przerastały inwestycje, to zamiast finansować kapitał trwały, zwiększały skłonność do spekulacji. Gorączka spekulacyjna rosła, a efektem jej była „inflacja zysków" dla wąskiej grupy bogatych inwestorów. Nie tworzono jednak żadnego realnego bogactwa, w związku z tym prędzej czy później ta bańka musiała pęknąć. W *Ogólnej teorii zatrudnienia, procentu i pieniądza* Keynes przestrzegał, że spekulanci „mogą być nieszkodliwi, gdy są niczym piana na spokojnych wodach przedsiębiorczości. Ale sytuacja staje się poważna, gdy przedsiębiorczość poczyna być pianą na wirze spekulacji. Gdy akumulacja kapitału w jakimś kraju staje się ubocznym produktem gry hazardowej, wyniki zawsze będą opłakane. Sukcesów Wall Street w roli instytucji, której właściwy cel społeczny polega na kierowaniu inwestycji na tory największej rentowności, naprawdę nie można uważać za jedno z wybitnych osiągnięć liberalnego kapitalizmu".

W związku z tym podkreślał, że działalność gospodarcza potrzebuje stałej stymulacji, tak aby wyzwolić „zwierzęce instynkty" ludzi, czyli pęd do działania, a nie bezczynności. Tutaj istotna jest rola państwa, które powinno pomniejszać owo ryzyko inwestycyjne. Keynes opowiadał się nie tylko za ingerencją państwa w funkcję produkcji poprzez aktywne oddziaływanie na poziom prywatnych wydatków konsumpcyjnych i inwestycyjnych oraz poziom oszczędności, ale także w warunki redystrybucji bogactwa, w celu zminimalizowania negatywnych następstw nadmiernego zróżnicowania dochodowego i majątkowego oraz ograniczenia poziomu bezrobocia przymusowego.

Kalecki – Keynes

Osoba Michała Kaleckiego bardzo często zestawiana jest z Keynesem. Nie ulega wątpliwości, że od czasów Mikołaja Kopernika nie było Polaka, który wniósłby tak doniosły wkład do światowej ekonomii. Zainteresowanie jego dorobkiem zdaje się w ostatnich latach rosnąć, jest odkrywany na nowo zarówno w naszym kraju, jak i poza jego granicami. Można jednocześnie powiedzieć, że Kalecki ciągle nie jest dostatecznie doceniany, o czym świadczy niezbyt powszechna świadomość, iż to właśnie on głosił teorie prekursorskie wobec koncepcji Johna Maynarda Keynesa, jednego z najwybitniejszych i najbardziej wpływowych ekonomistów naszych czasów.

> Trzy lata przed wydaniem przez Keynesa jego fundamentalnej pracy *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza* (1936), która przyniosła autorowi światową sławę i spowodowała, że keynesizm stał się jedną z najważniejszych szkół ekonomicznych XX w., Kalecki opublikował

> *Próbę teorii koniunktury* (1933) i otrzymał dzięki niej stypendium w Szwecji. W pracy tej przedstawił poglądy w zasadzie tożsame z teorią popytową Keynesa, która przyniesie brytyjskiemu ekonomiście wielkie uznanie na całym świecie.

Kalecki wskazał, w jaki sposób można uzdrowić i ożywić poprzez pobudzenie popytu gospodarkę pogrążoną w kryzysie. Zarówno Kalecki, jak i później Keynes uznali, że główną przyczyną kryzysu jest zbyt niski popyt, w związku z czym nieodzowna jest interwencja państwa i finansowane z budżetu roboty publiczne – na te cele państwo powinno bez wahania pożyczać pieniądze, a potem je wydawać.

Zdaniem wielu badaczy wywody Kaleckiego były nawet znacznie bardziej klarowne, spójne i pogłębione niż teksty brytyjskiego ekonomisty. Jednak fakt, że pochodził z kraju peryferyjnego, a jego praca została wydana w języku polskim, z pewnością nie pomógł w rozpropagowaniu konstruowanych przez niego teorii w świecie Zachodu. Sam Kalecki zresztą niespecjalnie o to dbał. Kiedy w 1936 r. przeczytał pracę Keynesa, postanowił się z nim spotkać i przyłączyć się do obozu keynesistów, zdając sobie sprawę z siły, którą sobą reprezentują, nie wchodził natomiast w spory dotyczące tego, kto był pierwszym autorem teorii popytowej.

> Brytyjska ekonomistka Joan Robinson, współpracownica Keynesa i jednocześnie Kaleckiego, w artykule pt. *Kalecki i Keynes* podkreślała, że teoretyczne pierwszeństwo pewnych podstawowych założeń koncepcji Keynesa leży bez wątpienia po stronie Kaleckiego, jednak był on zbyt uprzejmy, aby kiedykolwiek o tym przypominać.

Profesor Tadeusz Kowalik, uczeń i współpracownik Kaleckiego, przytacza z kolei opinię noblisty w dziedzinie ekonomii Lawrence'a R. Kleina, który nie wahał się stwierdzić, że po ponownym przestudiowaniu artykułu Kaleckiego o cyklu koniunkturalnym doszedł do wniosku, iż stworzył on „system, który zawiera wszystko, co ważne w systemie keynesowskim [...]. Jestem przekonany, że jego teoria zatrudnienia jest równorzędna do Keynesa [...]. Niestety, Kaleckiemu zabrakło reputacji Keynesa i zdolności do zwrócenia na siebie uwagi światowej opinii publicznej. Dlatego jego teoria pozostała mało zauważana. W pewnym sensie teoria Kaleckiego przewyższa teorię Keynesa, gdyż jest wyraźnie dynamiczna. Uwzględnia ponadto podział dochodu oraz jego poziom, a także odróżnia decyzje inwestycyjne od ich realizacji".

Życie i działalność

Michał Kalecki urodził się 22 czerwca 1899 r. w zasymilowanej rodzinie polsko-żydowskiej. Jego ojciec był w Łodzi właścicielem przędzalni, którą jednak utracił. W wieku 11 lat Michał wstąpił do I Gimnazjum Filologicznego w Łodzi, następnie zaś w 1917 r. rozpoczął studia na Politechnice Warszawskiej, na Wydziale Inżynierii Budowlanej. Później jeszcze kilkakrotnie zmieniał uczelnie, przenosząc się na studia matematyczne na Uniwersytecie Warszawskim, a następnie na Politechnikę Gdańską, której jednak nie ukończył z powodu pogorszenia się sytuacji materialnej. Nie miał więc formalnego wykształcenia ekonomicznego, a nawet w pełni ukończonych studiów, na Politechnice Gdańskiej otrzymał bowiem tylko tzw. półdyplom. Pracując w przedsiębiorstwie wywiadu kredytowego, rozwijał jednak swoje zaintereso-

wania ekonomiczne, co wkrótce przybrało postać systematycznych studiów.

Pod koniec lat dwudziestych XX w. nawiązał regularną współpracę z dwoma polskimi periodykami ekonomicznymi – „Przeglądem Gospodarczym" oraz „Przemysłem i Handlem", w których publikował artykuły o wielkich koncernach czy międzynarodowych stosunkach gospodarczych. W 1929 r. otrzymał posadę w Instytucie Badania Koniunktur i Cen. Odtąd mógł poświęcić się pracy jako ekonomista, choć trzeba powiedzieć, że nigdy nie porzucił całkowicie zainteresowań inżynierią i czystą matematyką, publikując artykuły również na te tematy. W Instytucie opublikował wspominaną już broszurę *Próba teorii koniunktury* (1933). Nawiązał też współpracę z „Przeglądem Socjalistycznym", w którym zamieścił kilka artykułów pod pseudonimem Henryk Braun. W 1933 r., krótko po opublikowaniu *Próby teorii koniunktury*,Kalecki wziął udział w konferencji Towarzystwa Ekonometrycznego w Lejdzie i zaprezentował tam swój artykuł będący wykładem głównych myśli z tej pracy. Dotyczył on teorii cyklu, teorii zysków oraz teorii efektywnego popytu i produkcji. Części dotyczące teorii zysków oraz teorii efektywnego popytu i produkcji, w których, zdaniem większości badaczy, antycypował teorię Keynesa z *Ogólnej teorii zatrudnienia, procentu i pieniądza,* nie wzbudziły jakiegokolwiek zainteresowania uczestników konferencji. Natomiast model cyklu koniunkturalnego wywołał przychylne komentarze Ragnara Frischa z Norwegii i Jana Tinbergena z Holandii.

Dzięki udziałowi w konferencji w Lejdzie Kalecki otrzymał stypendium Rockefellera na studia zagraniczne i w styczniu 1936 r. wyjechał do Szwecji. Tam właśnie przeczytał *Ogólną teorię zatrudnienia, procentu i pieniądza.*

> Według Joan Robinson, Kalecki, czytając tę pracę, miał poczucie, że jest to książka, którą właśnie zamierzał napisać. „Powiedział: przyznaję, byłem chory. Przez trzy dni leżałem w łóżku. Potem pomyślałem sobie – Keynes jest bardziej znany ode mnie. Te idee rozejdą się o wiele szybciej, jeśli będą pochodziły od niego – a potem zajmiemy się ciekawą kwestią ich stosowania. To mnie podniosło na duchu". W związku z tą lekturą postanowił udać się niezwłocznie do Anglii i przyłączyć do szkoły keynesowskiej.

W marcu 1936 r. przybył na Wyspy i podjął starania o nawiązanie kontaktu z najbliższymi współpracownikami Keynesa. W ten sposób poznał Joan Robinson, z którą przez lata pobytu w Anglii będą łączyły go nie tylko kontakty zawodowe, ale i przyjaźń. W 1938 r. otrzymał stypendium Uniwersytetu w Cambridge i uczęszczał na seminarium prowadzone przez Piero Sraffę. Wkrótce zaś, wraz z Austinem Robinsonem, Richardem Kahnem, Piero Sraffą i Keynesem jako przewodniczącym, wziął udział w nadzorowaniu programu badawczego National Institute of Economic and Social Research, dotyczącego kosztów własnych, przychodów i produkcji.

Od 1940 r. pracował jako samodzielny pracownik naukowy w Oksfordzkim Instytucie Statystycznym, współpracując m.in. z Ernstem Friedrichem Schumacherem, Davidem Worswickiem czy Josefem Steindlem. Podczas II wojny światowej powstały też niezwykle ważne prace Kaleckiego: *Polityczne aspekty pełnego zatrudnienia* (1943) oraz *Trzy drogi do pełnego zatrudnienia*(1944). Zamieszczono je w książce napisanej wspólnie z innymi członkami Instytutu, zatytułowanej *The Economics of Full Employment* (Oxford 1944).

W Instytucie Kalecki pozostał do marca 1945 r., kiedy to wyjechał do Montrealu, gdzie podjął pracę w Międzynarodowym Biurze Pracy. W następnym roku natomiast udał się do Nowego Jorku i objął tam stanowisko zastępcy dyrektora Działu Stabilizacji i Rozwoju w Departamencie Gospodarczo-Społecznym Sekretariatu ONZ. Zajmował się głównie analizą wewnętrznych problemów ekonomicznych różnych krajów, zarówno tych rozwiniętych, jak i rozwijających się. Analizy te następnie były zamieszczane w serii „World Economic Report".Równocześnie kontynuował badania teoretyczne, czego owocem była praca *Teoria dynamiki gospodarczej* (1958). Wydaje się, że doświadczenia pracy w ONZ (gdzie przygotowywał m.in. raporty o problemach gospodarczych Izraela czy Meksyku) zaowocowały u niego zainteresowaniem ekonomią rozwoju, za której pioniera zresztą jest dziś przez niektórych uważany.

Z powodów politycznych zrezygnował jednak z pracy w ONZ. Ostatnie lata jego pracy tam zbiegły się bowiem z kulminacją maccartyzmu w Stanach Zjednoczonych. Pod naciskiem USA kilku kolegów Kaleckiego w wyniku oskarżeń o sprzyjanie komunizmowi zostało zdymisjonowanych przez Sekretarza Generalnego ONZ, Trygvego Lie. W związku z tym Kalecki również zrezygnował z posady i wrócił w 1955 r. do Polski, gdzie został powołany na stanowisko doradcy Hilarego Minca, ówczesnego wicepremiera. W następnych latach piastował różne stanowiska jako doradca lub konsultant, przeważnie na polu planowania gospodarczego, odgrywając bardzo ważną rolę w opracowaniu projektu planu perspektywicznego na lata 1961–1975. Wkrótce jednak plan ten spotkał się z surową krytyką jako wyznaczający zbyt skromne cele, co zapoczątkowało wycofywanie się Kaleckiego z aktywnego udziału w życiu politycznym.

Od tego momentu skupił się przede wszystkim na pracy teoretycznej i zajęciach dydaktycznych. Zgromadził wokół siebie grupę ekonomistów, tworząc w istocie całą szkołę myśli ekonomicznej określanej mianem szkoły Kaleckiego (Tadeusz Kowalik, Kazimierz Łaski, Ignacy Sachs, Włodzimierz Brus). W końcu 1955 r. podjął pracę w Zakładzie Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk, a w 1956 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna nadała mu pierwszy akademicki tytuł profesora nauk ekonomicznych. Kontynuując zainteresowania ekonomią rozwoju, wraz z Oskarem Langem i Czesławem Bobrowskim zorganizował w 1958 r. seminarium poświęcone gospodarkom słabo rozwiniętym i prowadził je niemal przez dziesięć lat. W 1961 r. rozpoczął wykłady w Szkole Głównej Planowania i Statystyki (SGPiS), a następnie objął tam pracę na pełnym etacie. W roku 1962 minister szkolnictwa powołał go na przewodniczącego rady naukowej utworzonego przy SGPiS Międzyuczelnianego Zakładu Problemowego Gospodarki Krajów Słabo Rozwiniętych.

W 1965 r. przeszedł atak serca, który pozostawił po sobie trwałe ślady i spowodował poważny uszczerbek na zdrowiu. Ponadto na jego samopoczucie niekorzystnie wpływała sytuacja w kraju i nasilająca się nagonka antysyjonistyczna. W 1969 r. zrezygnował ze stanowiska w SGPiS. Zmarł 17 kwietnia 1970 r.

c.d.n.

Oryginał: https://nlad-kopia1113.instawp.site/keynes-czy-kalecki-kto-byl-pierwszy-o-naszym-najslynniejszym-ekonomiscie/

DOBRA ANALIZA WYMAGA CZASU

Rzetelny tekst to dni pracy: źródła, dane, redakcja. Każda wpłata pozwala nam przygotować kolejny. Nawet niewielka kwota ma znaczenie.

WSPIERAM ANALIZY

wspieram.nlad.pl

Zeskanuj, aby wesprzeć